

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ НАНУ
ІНСТИТУТУКРАЇНОЗНАВСТВАім. І.КРИП'ЯКЕВИЧА НАН
УКРАЇНИ
ДВНЗ «УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
МУКАЧІВСЬКА МІСЬКА РАДА
МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА СУСПІЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН**

**ЕТНОПОЛІТИЧНІ ТА ЕТНОКУЛЬТУРНІ ПРОЦЕСИ
КАРПАТСЬКОГО ЄВРОРЕГІОНУ**

*Збірник наукових праць
(за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції
від 16 травня 2014 року)*

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ НАНУ
ІНСТИТУТУКРАЇНОЗНАВСТВАім. І.КРИП'ЯКЕВИЧА НАН
УКРАЇНИ
ДВНЗ «УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
МУКАЧІВСЬКА МІСЬКА РАДА
МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА СУСПІЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН**

**МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

**«ЕТНОПОЛІТИЧНІ ТА ЕТНОКУЛЬТУРНІ ПРОЦЕСИ
КАРПАТСЬКОГО ЄВРОРЕГІОНУ»**

16 травня 2014 року

УДК 94(477)

ББК 63.3.4 УКР

Етнополітичні та етнокультурні процеси Карпатського Єврорегіону: зб. наукових праць Всеукраїнської науково-практичної конференції(м. Мукачево, 16 травня 2014 р.) – Мукачево, 2014. – 151 с.

Збірник містить тези доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції «Етнополітичні та етнокультурні процеси Карпатського Єврорегіону», яка відбулася 16 травня 2014 р. у м. Мукачево. У збірнику вміщено матеріали, автори яких, враховуючи специфіку етнічного складу населення країн Карпатського Єврорегіону, його політичних устремлінь, політико-правового аналізу історичних процесів, висвітлили особливості трансформації етнополітичних процесів даного регіону другої половини ХХ ст.– початку ХХІ ст.

Видання розраховане на науковців, викладачів, аспірантів та студентів.

Матеріали друкуються в авторській редакції. Редакційна колегія не несе відповідальності за достовірність опублікованих матеріалів.

Редакційна колегія:

д.і.н., проф. Капітан Л.І.
к.і.н., доц. Малець О.О.
к.і.н., доц. Кухарчук О.С.
к.ю.н., доц. Кампі О.Ю.
к.філол.н., доц. Мішур Т.Л,
к.політ.н., доц. Ільтьо Г.Ф.
к.культ.н. доц. Олійник В.В.
ст. викладач Талабінка П.М.
асистент Пуйо Г.І.

Література

1. Іванишин В. Нація. Державність. Націоналізм...– С. 36.
2. Історія подкарпатської літератури: Навчальний посібник - Ужгород: видавництво Регентського Комісаріату, 1942. – 63 с.
3. Капітан Л. Літературне життя Закарпаття 1945 -1950 –х років: від творчої свободи до концепції «інженерів людських душ», - К.,1012 – 140 с.
4. Квіт С Основи герменевтики. – К., 1998.– С. 9.
5. Ласло-Куцюк М. Питання української поезики...– С. 166.
6. Лукиных Г. О литературном языке Галицкой и Подкарпатской Руси. – Русин/ Выпуск №3(9) –Ужгород.,2010., С.180-185
7. Ребрик Н. Й. Література народовцтва і Чину на українському Підкарпатті в першій половині ХХ століття. – Ужгород: Гражда, 2007. – 220 с.
8. Сенік Л. Національна ідентичність української літератури в умовах тоталітаризму: 30-ті роки і пізніше (проблема літературної опозиції) // Літературознавство: Матеріали ІІІ конгресу Міжнародної асоціації україністів.– К., 1996.– С. 44.
9. Сміт Е. Д. Національна ідентичність. – К.: Основи, 1994. – 224 с.

ЗООКОМПОНЕНТ У СТРУКТУРІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ УКРАЇНСЬКОЇ ТА РОСІЙСЬКОЇ МОВ

МОРГУН А.В.

к. філол. н., доцент кафедри філологічних дисциплін
Мукачівського державного університету

Характерною тенденцією для сучасної лінгвістики є аналіз мови не тільки у загальнолюдському та національно-специфічному аспектах, а також орієнтація наукового знання на людину та її потреби. У свідомості будь-якої «мовної особистості», як зазначають науковці, існує сукупність найрізноманітніших знань та уявлень про оточуючу дійсність, притаманних кожній національній культурі. Образ світу у свідомості людини складається з великої кількості понять, або компонентів та пов'язаних з ними асоціацій.

Без володіння такого роду знаннями можливість повного розуміння як усередині однієї культури, так і між різними культурами зникає. Взаємозалежність мови та культури обумовлює появу національно-культурного компонента у значенні слова. До того ж слід зазначити, що саме поняття «національно-культурний» передбачає порівняння з семантичною системою іншої мови.

Фразеологія, на думку дослідників, являє собою найбільш самобутнє, складне і комплексивне явище з усіх творінь мовної геніальності людини. У більшій мірі саме фразеологія у порівнянні з іншими пластами лексики відображає своєрідність світосприйняття крізь призму мови та національної культури, оскільки одиниці фразеології є знаками не первинної номінації, тобто прямого називання об'єктів, вони вторинно номінують дійсність, переосмислюючи її. Тому розгляд фразеологічних одиниць з точки зору національно-культурної специфіки дозволяє поглибити та розширити семантичний аспект фразеологічного складу будь-якої мови, а конкретний аналіз окремих фразеологізмів дозволить виявити ту галузь мовного відображення світу, у якій найбільш яскраво проявляється національна своєрідність фразеології однієї мови відносно фразеології іншої мови. Це, у свою чергу, дозволить визначити специфіку світосприйняття того чи іншого народу, яка виражається мовними засобами.

Фразеологія являє собою ту частину мовної системи, яка найбільш образно й точно передає національні реалії, атрибути народного побуту та усе, що визначає самобутність та індивідуальні особливості кожної нації.

Особливий інтерес представляє виявлення національно-культурної специфіки в образній картині світу на матеріалі фразеологічних одиниць з зоонімним компонентом, що обумовлено тою роллю, яку традиційно виконують зооніми у свідомості «мовної особистості», що підтверджується досить частим та продуктивним їх використанням у художніх творах, публіцистиці, у різного роду афоризмах та у повсякденному спілкуванні. Окрім того, більш або менш однаковий набір тварин є спільним оточенням

для народів-носів російської та української мов та являє собою основу для універсально-типологічних асоціацій, пов'язаних з даною твариною і притаманних конкретному народу.

Термін «зоонім» в лінгвістичній літературі використовується у двох значеннях: як власна або як загальна назва тварин. Під терміном «зоонім» ми розуміємо загальні назви усіх живих істот.

Роль зооморфного компонента дуже значна. Вона визначається тим значенням, яке мали тварини на ранній стадії розвитку людства, коли вони не відокремлювалися від людського колективу, а анімалізм був основою світосприйняття. У давні часи людина ще не розглядала себе як унікальне створіння, що займає особливе становище у системі світостворення. Підтвердженням цього став тотемізм як уявленні первісного суспільства про світ, у якому людина не тільки бачила себе нащадком якоїсь тварини, але й включала її у соціальну ієрархію, ставлячи її на вершину ієрархічної сходинок. В результаті таких особливостей тварини протягом тривалого часу являли собою наочну парадигму, а відношення між її елементами використовувалися як певна модель життя людського суспільства та оточуючого світу у цілому.

Саме тоді почали складатися перші узагальнення-символи, що конкретизуються в образі тої чи іншої тварини. Назви тварин виявилися одним з найбільш рухомих тематичних пластів лексики. Зооніми отримують не тільки прямі, але й деякі узуальні переносні значення, символи та способи переносного позначення людини. Зоонімна лексика не є безеквівалентною, але у той же час кожна складова лексема цього пласту конотативна, і у свідомості носія певної мови вона супроводжується специфічними «емоційно-естетичними асоціаціями». Продемонструємо це на прикладі лексеми волк/вовк, широко представлений у фразеологізмах російської та української мов:

Волк в овечьей шкуре (*перен. книжн.*). Вовк в овечій (у баранячій) шкурі (кожушині). Дивиться лисицею, а думає вовком. *Пр.* Хоч одягне вовк і овечу

шкуру, а все вовком буде. *Пр.*Добрий, як баранчик, тільки по-вовчому виє. *Пр.*Пізнати вовка хоч у баранячій шкурі. *Пр.*

Волка в пастухи поставили.Будуть усі вівці цілі, коли вовк за пастуха. *Пр.*Лихо вовкові — замкнули його між вівці. *Пр.*Погано тим вівцям, де вовк за пастуха.*Пр.*Біда вівцям, де вовк пастушить. *Пр.*Замкнув вовка межі вівці, — нехай тюрму знає!*Пр.*

Волка ноги кормят.Вовка ноги годують (живлять) [а пса кості]. *Пр.*Якби все вовк лежав, то вже б досі й здох. *Пр.*Вовк лежачи не утне. *Пр.*

Волк и из счёту овец крадёт. Вовк і з ліку (і лічене, і лічені вівці) бере (хапає, візьме). *Пр.*Вовк і раховані вівці бере. *Пр.*

Волк и каждый год линяет, да обычая не знает (а все сер бывает).Вовк линяє, а натури не міняє. *Пр.*Вовк старіє, але не добріє. *Пр.*Каплавуху (капловуху) хоч родзинками годуй, а все буде каплавуха (капловуха).*Пр.*Побий на бісові ліс, то все з біса буде біс. *Пр.*

Волки сыты и овцы целы.Вовк ситий і вівця (коза) ціла. *Пр.*І кози ситі, і сіно ціле. *Пр.*Щоб мені вовк цілий і баран ситий. *Пр.*Щоб вовк був ситий і баран цілий. *Пр.*

Волков бояться — в лес не ходит.Вовків (вовка) боятися — в ліс не ходити (не йти).*Пр.*Як вовка бояться, так і в ліс не йти. *Пр.*Боявшися вовка, в лісі не бувають (й без грибів бути). *Пр.*

Волком выть (*разг.*).Вовком вити; скиглити (скімлити, скавулити, скав[у]чати, квилити).

Волком глядеть, смотреть, посмотреть на кого.Як вовк (вовком, як звір, звіром) дивитися, подивитися (глянути, поглянути...) на кого; вовкувато дивитися, подивитися (глянути, поглянути...) на кого; дзизом (зизим оком) дивитися, подивитися на кого; (*тільки докон.*) визвіритися на кого.

Как волка ни корми, [он] всё в лес смотрит.Вовка хоч як годуй (скільки не годуй), а він у ліс дивиться. *Пр.*Вовка щось усе до лісу тягне. *Пр.*Вовча натура в ліс тягне.*Пр.*Вовка в плуг, а він у луг.*Пр.*

Много волков.Багато вовків; (*розм.*) звірно.

Мы о волке, а он за гумном. За вовка помовка, а вовк у хату. *Пр.* Про вовка помовка, а вовк тут. *Пр.* Про вовка річ, а вовк навстріч. *Пр.* На вовка помовка, а вовк і в хату суне. *Пр.* Про вовка помовка, а вовк і вродивсь (а вовк у кошарі). *Пр.*

Не за то волка б'ють, що сер, а за то, що овцу съел. Не за те вовка б'ють, що він сірий, а за те, що вівцю з'їв. *Пр.* Не за те вовка б'ють, що сиру нема, але що вівцю з'їв. *Пр.* Не за те бито, що ходила в жито, а за те, що дома не ночувала. *Пр.*

Отольются волку овечьи слёзки (кошке мышкены слёзки). Віділлються вовкові овечі (кобилячі) слъози. *Пр.* Одізвуться вовкові овечі (коров'ячі) слізки. *Пр.* Тривай, це йому рогом (боком) вилізе. *Пр.* Прийде і на пса колись зима. *Пр.*

С волками жить, по-волчьи выть. З вовками жити, по-вовчому вिति. *Пр.* З вовком жити, вовком бути (по-вовчому вिति). *Пр.* Попав між вовків (між вовки) — вий по-вовчому (по-вовчи). *Пр.* Попав між собак (між собаки), — не хоч гавкати — мовчи, а все-таки хвостом крути. *Пр.* В яке стадо залетів, так і крякай (каркай). *Пр.* Між воронами — будь вороною, між солов'ями — співай солов'єм. *Пр.* Убрався між ворони, і крякай, як вони. *Пр.* На чиєму возі їдеш, того й пісню співай. *Пр.* Чий хліб їси, під того дудочку й скачи. *Пр.* На чиєму току молотять, тому й хліб возять. *Пр.* На чиєму возі сидіти, того й волю волити. *Пр.* Між вовками вий по-вовчи, між свиньми (свинями) хрюкай по-свинячи. *Пр.*

Серый волк. Сірий вовк; (*поет.*) [вовк-]сіроман[ець].

Старый, стреляный, травленный волк (*перен.*). Бачив ((*лок.*)видів) світа; з світа (з світу) чоловік; бувалий у бувальцях.

Таскал волк — потащили и волка. Носив вовк — понесуть і вовка. *Пр.* Носив вовк козу, аж і вовка понесли. *Пр.* Носив вовк вівці (овець) — понесли вже й вовка. *Пр.* Ловив вовк, ловив, а колись і вовка зловлять. *Пр.* Носить вовк, носить, а колись і вовка винесуть. *Пр.* Бере, бере вовк, та й

вовка візьмуть. *Пр.*Ловить вовк, ловить, а як вовка спіймають — шкуру здеруть. *Пр.*

Упрямая овца волку корысть. Уперта (вередлива) коза вовкові корысть. *Пр.* Уперте теля вовкові корысть. *Пр.*

Зооніми, або образи тварин, є свого роду концептами, що знаходяться у проміжному положенні між раціональними знаннями та образними уявленнями, сформованими національно-культурною свідомістю конкретного народу. Типові для кожного конкретного етносу асоціації, пов'язані у свідомості носіїв мови з певними зоонімами, визначають специфіку фразеологізмів, які мають у своєму складі такого роду концепти.

Серед різноманітних систем мовних засобів, які виступають компонентами мовної картини світу, особливістю фразеологічної моделі світу є її якість у найбільш яскравій формі виражати дух народу, його менталітет, здатність закріплювати культурно-історичний досвід у вигляді образних стійких зворотів, що вміщують не тільки раціональну, але й емоційну інформацію про світ.

Слід зазначити, що не усі зооніми характеризуються розгорнутими семантичними мікросистемами, значною кількістю переносних значень, спрямованих на інші, окрім тварин, об'єкти. Існують своєрідні семантичні лакуни, тому деякі фразеологізми з зоонімним компонентом широко вживані в українській та російській мовах, а інші з'являються лише окказіонально, не входять до складу мови та не закріплюються у комунікативному просторі. Якщо співставляти матеріал досліджуваних мов, то можна виявити спільність семантичних переносів та процесів. Разом з тим виокремлюється ряд нюансів, градацій, що відрізняють семантичне навантаження російських і українських зоонімів.

Література

1. Караулов Ю.Н. Общая и русская идеография. – М.: Наука, 1976. -354 с.
2. Мокиенко В.М. Славянская фразеология. – М., 1980. – 205 с.

3. Олійник І. С., Сидоренко М.М.Українсько-російський і російсько-український фразеологічний тлумачний словник.–К.: Рад. шк., 1991.–400с.
4. Роль человеческого фактора в языке: язык и картина мира/Отв.редБ.А.Серебренников. – М.: Наука, 1988. – 2165 с.
5. Сетаров Д.С. Номинация, мотивация и этимология слова (на материале названий жтивотных). – Вильнюс, 1984. – 65 с.
6. Сучасний фразеологічний словник української мови. – Харків: Торсінг Плюс, 2009 — 640 с
7. Фразеологический словарь русского языка /Под ред. А.И.Молоткова. – 4-е изд., М.: Рус.яз, 1987. – 543 с.
8. Януш О.Б. Евфемія і суміжні явища в українській і російській мовах: автореф.дис. канд філол.наук:10.02.01/Український держ. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 1997. – 23 с.